

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ІМЕНІ ІВАНА БОБЕРСЬКОГО

Кафедра гуманітарних дисциплін

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан факультету туризму

_____ доц. Холявка В. З.

«_____» _____ 2020 року

«РИТОРИКА»

ПРОГРАМА

обов'язкової навчальної дисципліни

підготовки бакалаврів

за спеціальністю:

073 – «Менеджмент»

кількість годин за навчальним планом

лекційних – 16

семінарських – 14

самостійна робота – 60

Львів - 2020

РОЗРОБЛЕНО ТА ВНЕСЕНО: кафедрою гуманітарних дисциплін Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського

Протокол № 1 від «31» серпня 2020 року

Завідувач кафедри

гуманітарних дисциплін канд. іст. наук, професор _____ (Полянський О. А.)

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: ст. викладач кафедри
гуманітарних дисциплін
Гузенко Ірина Іллівна

РЕЦЕНЗЕНТИ: кандидат історичних наук, завідувач
кафедри гуманітарних дисциплін ЛДУФК
імені Івана Боберського,
проф. Полянський О. А.

кандидат юридичних наук, доцент кафедри трудового,
аграрного та екологічного права ЛНУ імені Івана Франка
Ващишин М. Я.

Обговорено та рекомендовано Вченою радою факультету туризму

Протокол № 1 від « » жовтня 2020 року

Голова Вченої ради факультету туризму _____ доц. В. З. Холявка

© Гузенко І. І., 2020 р.

© Львівський державний університет фізичної культури
імені Івана Боберського, 2020 р.

ВСТУП

Програма вивчення обов'язкової навчальної дисципліни «Риторика» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів за спеціальністю: 073 – «Менеджмент».

Предметом вивчення дисципліни є словесна діяльність фахівців галузі.

Міждисциплінарні зв'язки: Дисципліна тісно пов'язана з українською мовою, комунікацією, педагогікою, психологією, поетикою, логікою, філософією.

Програма навчальної дисципліни складається з одного змістового модуля: Риторика як предмет. Практичні аспекти риторики.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Риторика» є удосконалення словесної діяльності, формування вміння послуговуватися набутими знаннями у повсякденному житті.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Риторика» є:

1. Опрацювання теорії ораторського мистецтва.
2. Вивчення видів ораторського мистецтва, стилів мовлення, законів і жанрів.
3. Ознайомлення із критеріями культури мови, різновидами невербальної комунікації.
4. З'ясування ораторських вмінь і навичок у контексті професійної діяльності.

1. 3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні

знати:

1. Сутність та особливості основ риторики.
2. Особливості міжособистісного спілкування.
3. Критерії культури мови.
4. Закони і жанри риторики.
5. Практичні аспекти риторики.

6. Вимоги до вживання риторичного слова в управлінській сфері.
7. Методику та етапи підготовки промови.
8. Риторичні комунікативні ситуації в управлінській сфері.
9. Ораторські прийоми у літературній мові.
10. Загальні вимоги до усного спілкування.
11. Мовленнєвий етикет українського народу.

вміти:

1. Формувати власні ораторські уміння та навички.
2. Володіти риторичними навичками оратора.
3. Удосконалювати ораторські уміння та навички у контексті професійної діяльності.
4. Володіти основами техніки мовлення.
5. Фахово спілкуватися, послуговуватися набутими знаннями у повсякденному житті.
6. Володіти нормами української літературної вимови.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 годин/3 кредити ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Риторика як предмет.

Практичні аспекти риторики

Теми та зміст лекційних занять

Тема 1. Риторика як предмет. Закони і жанри риторики

Предмет і основні завдання риторики. Риторика – наука про ораторське мистецтво, про способи переконання та ефективні форми впливу на аудиторію з урахуванням її особливостей.

Поетика, мовознавство, літературознавство, етика, філософія, естетика, психолінгвістика, психологія, логіка, фізіологія.

Сучасна риторика охоплює питання: підготовка до виступу; побудова і виголошення промови; стиль і виклад промови; культура і техніка мовлення; особистість промовця.

Ознаки сприйняття повідомлення: знання тематики зустрічі; акцент уваги на важливих словах; зміна голосу; зміна темпу мовлення; паузи до і після важливих слів; чітке формулювання конкретних завдань; логічно-послідовний виклад матеріалу; впевненість у висловленні своїх думок; створення атмосфери довіри та взаєморозуміння; керування своїми емоціями.

Комплекс вимог до оратора. Риторичний трикутник: оратор, аудиторія, промова.

Закони риторики. Концептуальний закон – винайдення задуму, ідеї. Мисленнєво-мовленнєва діяльність людини. Мовлення. Концепція.

Закон моделювання аудиторії – системне вивчення аудиторії на основі соціально-демографічних (стать, вік, національність, освіта, професія, склад сім'ї), соціально-психологічних (мотиви поведінки, потреби, рівень розуміння предмета) та індивідуально-особистісних ознак (спосіб мислення, особливості характеру, тип темпераменту, ступінь розвитку основних функцій).

Стратегічний закон передбачає системну побудову програми впливу на конкретну аудиторію. Завдання – плановий результат впливу на аудиторію. Формулювання тези – система коротких відповідей суб'єкта на поставлені запитання.

Тактичний закон передбачає систему дій з підготовки ефективної реалізації стратегій. Складові закону: аргументація і активізація мислення аудиторії. Ефективність аргументації залежить від: компетентності ратора; наявності у ратора

філософсько-логічної бази; керування власними емоціями та почуттями; знання особливостей аудиторії. Активізація мислення передбачає дії: зацікавити аудиторію; викликати її на роздуми і вивести на рівень обговорення. Досягається використанням: а) аудіовізуальних засобів (графіки, таблиці, малюнки, схеми), динамічних (відеоматеріали і т. ін.); б) реклами; г) проблемного введення матеріалу, чітко сформульованого завдання, активного спілкування, яскравих прикладів; логічними та психологічними методами. Логічні методи – способи розгортання тези: багаторазове повторення тієї самої думки, щоразу збагаченої новою інформацією; ступеневий спосіб (від загального до конкретного і навпаки); соціативний спосіб (розгортання тези у вигляді поєднання у свідомості різних образів). Психологічні методи: «запитання – відповідь»; психологічна пауза.

Мовленнєвий закон передбачає вираження думки у дієвій словесній формі (ДСФ). Комунікативні якості мовлення. Правильність – володіння нормами літературної мови (орфоепічними, орфографічними, граматичними, лексичними). Виразність – засоби художньої образності (порівняння, епітети, метафори), фонетичні засоби (інтонація, тембр голосу, темп мовлення, дикція), приказки, прислів'я, цитати, афоризми, крилаті слова та вирази, синтаксичні фігури (звертання, риторичне запитання, градація, повтор, період). Ясність мовлення зумовлена точністю мовлення. Точність мовлення розвивається в роботі із словниками, навчальною, науковою літературою, шляхом аналізу власного та чужого мовлення. Стислість формує вміння говорити суттєво. Дієвість словесної форми визначається її доцільністю.

Закон ефективної комунікації передбачає систему дій суб'єкта з метою налагодження контакту на всіх етапах риторичної комунікації. З метою встановлення і збереження контакту необхідна система дій: управління поведінкою аудиторії (уміння зчитувати інформацію від аудиторії через різні стимули); управління власною поведінкою (уміння суб'єкта узгоджувати свої жести, міміку та інші рухи тіла із задумом).

Жанри риторики. Академічний жанр – ораторська діяльність науковця та викладача, який доповідає про результати дослідження або популяризує досягнення науки. Різновиди академічного красномовства: академічне (наукова доповідь, реферат, огляд, дискусія); красномовство вищих навчальних закладів (лекція, цикл лекцій);

шкільне красномовство (шкільна лекція, розповідь, опис, бесіда). Головні риси академічного красномовства: доказовість, бездоганна логічність, точність мислення, чітка термінологія. Лекція – основний жанр академічного красномовства. Форми діалогу із слухачами: колоквіум, дискусія, диспут, усна рецензія, обговорення.

Соціально-побутовий жанр – влучне, гостре або урочисте слово з приводу важливої події у приватному житті або у певній ситуації. Різновиди: ювілейна, похвальна промова, усна побутова оповідь, тост.

Лекційно-агітаційний жанр. Різновиди: Лекція-інформація містить повідомлення про невідомі слухачам факти. Лекція-інструктаж готує слухачів до виконання роботи. Лекція-показ – розповідь про методи роботи із показом, як необхідно цю роботу виконувати. Лекція-бесіда має діалогічну спрямованість. Науково-популярні лекції містять у собі, крім логічно побудованого наукового змісту, елементи експресивно-емоційні, які сприяють формуванню переконання. Лекція-репортаж – розповідь про побачене під час екскурсії. Лекція-спогад присвячена подіям історії, учасником чи свідком яких був оратор.

Дипломатичне красномовство. Різновиди: промова на міжнародній конференції; промова в процесі дипломатичного акту. Характерні ознаки: мисленнєво-мовленнєва та комунікативна культура, правильна вимова, вільне володіння рідною та іноземною мовами, ясність мислення і мовлення, точність, стислість, доцільність мовлення, розвинене чуття мови, високий загальнокультурний рівень, освіченість, інтелігентність, індивідуальний стиль мовлення, спілкування.

Військовий жанр. Мовні ознаки: лаконізм, наближеність до розмовного мовлення, оригінальність, доцільність, кмітливність, дотепність, насиченість прислів'ями, приказками, афоризмами. Різновиди: промова-наказ, інструктивна промова, виступ на військово-політичну тему, заклик.

Рекламний жанр – різновид соціально значущого красномовства, продуктом якої є словесний твір – рекламний. Основні риси – зміст і зовнішнє оформлення.

Аспекти діалогу: логічний (суттєва форма мислення), соціологічний (між різними соціальними групами), лінгвістичний (сутність словесної творчості, структура, функції мови), психологічний (аналіз душевного стану співрозмовників), історичний досвід (осмислення багатих за змістом, яскравих за формою взірців),

педагогічний (ведення творчого діалогу, висловлювання ідей), політологічний (застосування, з'ясування ідейно-політичних моментів у різних формах діалогу).

Тема 2. Ораторське мистецтво у Стародавньому світі: у Стародавньому Єгипті; у Стародавній Індії; у Стародавньому Китаї; у Стародавній Греції; у Стародавньому Римі

У Стародавньому Єгипті продукували силу документів на папірусі, записували релігійні твори, закони. Започаткована цікава і багата художня література. Юридичні та політичні норми були осмислені єгиптянами як Маат – божественний порядок та істина. Використовувалася політична риторика. «Золоте ім'я» фараона по-різному інтерпретувалося в багатьох етикетних формулах: «Владика Обох Земель», «Великий Бог» та ін.

У Стародавній Індії існувала багата релігійна, наукова та художня література на численних мовах Індостану, домінувало поетичне слово. Сформувалася одна із найзначущих у світовому масштабі науково-філологічних шкіл. Існували теоретичні посібники («Поетичні прикраси»). Риторичне і художнє не розрізняли, фонетичні та стилістично-синтаксичні прийоми ототожнювали з атрибутами художнього слова.

Давньоіндійська поетика містила елементи, які можна трактувати і як риторичні прийоми. Політична риторика Стародавньої Індії, реалізувалася передусім у царських написах. Глибока філософічність і яскрава образність характерні для стилю священних книг. У розвитку релігійної риторики Індії слід виокремити тексти буддизму. Давньоіндійському релігійному красномовству властивий особливо жорсткий ритуалізм. Існували збірки опису домашніх обрядів і ритуальних заклинань.

У Стародавньому Китаї розвинулися багата література та складна ієрогліфічна писемність, витонченість звичаїв і ускладнена церемоніальність у спілкуванні. У III тис. до н.е. виникають записи промов царів, які були взірцем для майбутніх поколінь. Згодом ці тексти було згруповано в «Книзі передань», «Промовах царств» та «Промовах царств, що борються». У текстах присутні риторичні звертання до пращурів, військово-красномовство, дипломатичні промови. Теоретичні надбання Конфуція започаткували китайську дидактику. Конфуцій вбачав основу життя у дотриманні церемоніалів, покликаних оберігати існуючий лад, забезпечувати

гуманність. Усе це стало передумовою виникнення та розвитку риторичної традиції. Конфуціанські повчання – типова риторика морально-етичного характеру. Конфуціанські ідеї живили собою велику і багату художню літературу Китаю. Серцевиною конфуціанського літературного тексту є власне риторика, пряме повчання, життєві приклади.

Вимоги до промови: лаконічність, розумова й емоційна насиченість, відповідальність за кожне слово.

Найбільшим теоретиком і вчителем красномовства у V ст. до н. е. у Стародавній Греції був Горгій. У 427 році він прибув в Афіни. Його промови містили багато нового: речення з однаковими закінченнями, метафори і порівняння, ритмічне членування мови і рима наближали його мову до поезії. Ці прийоми зберегли назву «Горгіанські фігури».

Лісій (біля 415-380 р. до н. е.). Йому приписують приблизно 400 промов, з них до нас дійшли лише 34. Характерні риси риторичного стилю Лісія чітко відзначаються древніми критиками: «Виступи його прості, логічні і виразні, фрази короткі і побудовані симетрично, ораторські прийоми вишукані і витончені». Лісій заклав основу до жанру судової мови, створивши своєрідний еталон стилю, композиції та самої аргументації. Заслуги Лісія у створенні літературної мови античної прози.

У середині V ст. до н. е. у Греції виникає софістика – уміння хитромудро сперечатися. Софісти стали засновниками риторики. Основним полем діяльності софістів були Афіни, де процвітали усі жанри красномовства, особливо судовий.

Горгій мав свою школу. Одним із найвідоміших учнів Горгія був Ісократ (V-VI ст. до н. е.), стилю якого властиві пишнота періодів і чіткість логіко-ритмічної побудови промови. Ісократ заснував в Афінах школу красномовства, що обслуговувала суд, політичне життя, а також мала вплив у сфері філософії та мистецтва. Ця школа виробила канон побудови ораторського твору, за яким твір поділяли на вступ, виклад теми, спростування аргументів опонента та висновки. Ісократ вперше підніс риторичну на рівень дисципліни, що увінчує курс навчання.

Сократ жив у Афінах у 470-399 рр. до н. е. Він вперше ввів поняття особистого сумління («даймон») і прославився висловом «Я знаю, що я нічого не знаю». Практикував метод евристичної бесіди. Сократ шукав правди. Навчав коротко

задавати питання, лаконічно відповідати. Сократ не залишив після себе жодного написаного тексту. Його методи навчання дійшли до нас завдяки його учневі – Платону.

Платон (V-IV ст. до н. е.) заснував вчення про світ ідей як основу буття. Платон (427-347 рр. до н. е.) виділяв два види здібностей, властивих ораторові: здатність звести все до єдиної ідеї; здатність проаналізувати. Платон наголошував на емоційній переконливості мовлення. Не вважав надто важливими логічні докази. Він першим звернув увагу риторів на психологію слухачів і розробив теорію сприйняття. Усний діалог Сократа він подав у жанрі писемної мови. Відомі його діалоги «Горгій», «Софіст», «Закони». Платон заснував в саду грека Академа школу, яка називалась академією, а її учні академіками.

Аристотель (384-322рр. до н.е.) давньогрецький філософ. Упродовж 20-ти років відвідував академію Платона. У 335 р. до н. е. заснував власну школу. Написав твір «Риторика» (у трьох книгах). У праці «Риторика» знайшли обґрунтування: загальні принципи риторики; особистість оратора, специфіка його аудиторії; техніка, спосіб висловлювання думки ратора; правдоподібність як основна умова викладу подій. Аристотель вчить прийомам переконання, наголошує на логічних доказах. Трактати Аристотеля «Поетика» і «Риторика» склали цілісне вчення про ідеальні норми словесного виразу.

Демосфен народився в Афінах у 384р. до н. е. Стиль Демосфена надзвичайно експресивний. У суді Демосфен виступав як адвокат.

У Стародавньому Римі заняття риторикою було сферою законодавства, політики, влади, консулів, сенаторів. Основним методом навчання у римських риторичних школах було заучування кращих промов видатних грецьких і римських ораторів та їх декламація. Навчальними посібниками були збірки декламацій (тексти зразків з техніки риторики) та риторичні задачки з різноманітними завданнями з побудови промов.

Марк Туллій Цицерон народився 3 січня 106 р. до н. е. у місті Арпінум. Цицерон був водночас судовим адвокатом і політичним оратором. Написав у стилі критичного діалогу твір «Про оратора» (91 р. до н. е.). У праці «Про оратора» Цицерон створив риторичний ідеал оратора. У трактаті Цицерона «Оратор» висвітлено практичні

питання риторики та ораторський досвід праці з мовним матеріалом. Цицерон створив власний ораторський стиль, у якому поєднав простоту, безпосередність і пишність, інтелект, логіку і почуття. Кожна промова Цицерона прикрашена вишуканими стилістичними засобами, де зміст і форма творить гармонію, становлять єдину художню цілісність всебічних та глибоких знань, досконалості викладу. Цицерон був неперевершеним промовцем і геніальним письменником. Він залишив 58 промов, 19 трактатів з риторики, політики, більше як 800 листів. Він виголосив понад 100 промов, тексти 57-и збереглися.

Гай Юлій Цезар (100 р. до н. е.). засновник Римської імперії, військовий полководець, політик, письменник. Найвідоміший твір Цезаря «Записки про галльську війну».

Марк Фабій Квінтіліан був прихильником педагогічної риторики. Вважав, що вирішальне значення для розквіту красномовства має особистість оратора, його освіта і моральність, заняття філософією, вишуканість у мовленні. Про це він написав у праці «Ораторська освіта». Квінтіліан написав 12 риторичних книг під загальною назвою «Інститут ораторства».

Тема 3. Ораторське мистецтво в Україні

Ораторське мистецтво Київська Русь пізнала з кращих зразків візантійської літератури та літератур південних слов'ян. Особливо популярними були Псалми, Притчі, Проповіді, Послання, богослужбні варіанти Євангелій. Відомі були твори Отців Церкви та ряд житій святих, твори на історичні та наукові теми. Першим із власне українських житій було житіє князів Бориса й Гліба (XI ст.).

Видатними ораторами Київської Русі були: митрополит Іларіон (XI ст.), Климент Смолятич (XII ст.), Кирило Туровський (XII ст.).

Князь Володимир Мономах (XI ст.) написав «Повчання» для своїх дітей, «Повчання Володимира Мономаха». Найвидатніша пам'ятка давньоукраїнської літератури, що відображає й київські реалії епохи, й сам лад риторичної культури того періоду «Слово про Ігорів похід».

Українське красномовство в XIII-XVII ст. Церковне красномовство не втрачало свого високого рівня. Одним із найяскравіших його прикладів є «Слова» єпископа

Серапіона, виголошені в годину татарської навали у Дмитрівському соборі м. Володимира, де владика Серапіон створив високі зразки трагічного гомілетичного стилю, які навіки увійшли до скарбниці давньоукраїнської риторики. У текстах неважко вловити інтонації народного, фольклорного плачу.

Риторичку ввели в програми навчання в Україні; коли постала проблема створення власної української держави. Вивчення риторики стало засобом піднесення духовної активності народу.

В Україні часів (XVI-XVIII ст.) виникають братства, які ставлять за мету оборону православної віри та культури. Православні братства, започатковували школи та книжність. У братських школах інтенсивно вивчали риторичку.

Митрополит Київський Петро Могила, на основі Київської братської школи заснував Академію, яка не поступалася тодішнім західноєвропейським університетам. В Академії вивчення риторики входило до програм найвищого освітнього рівня поряд із богослов'ям, філософією та поетикою.

Київська школа риторички (XVII-XVIII ст.). Риторика в Україні розвивалася на основі античної та західно-католицької традицій, що було започатковано митрополитом Петром Могилою.

Твір ректора Києво-Могилянської академії Йоанікія Галятовського «Ключ розуміння» (1659) став першим друкованим посібником з гомілетики, куди увійшли вибрані проповіді автора.

Видатним українським ритором XVIII ст. був Феофан Прокопович. У Києво-Могилянській академії він читав курси поетики та риторички. Створив «Духовний регламент» у якому блискуче виклав основні правила красномовства. Він навчав, як повинен триматися проповідник під час проповіді, подав взірці написання листів, мовних зворотів. Києво-Могилянська академія довгий час була єдиним вищим навчальним закладом Східної Європи. Гуманістичною спрямованістю відзначалися курси риторички. Найдавніший курс риторички Оратор Могилянський підготував у 1635 р. Й. Кононович Горбацький; найдавнішу поетику створив А. Стерновецький (Книга про поетичне мистецтво, 1637). Автором Риторички (в десяти книгах) був Ф. Прокопович (1682-1736). В усіх вищих навчальних закладах Європи курси риторички,

поетики, філософії майже до 40-х років XIX ст. викладалися латинською мовою. Таке правило існувало і в Києво-Могилянській академії.

Розвиток українського риторичного слова за часів панування Російської та Австро-Угорської імперій. М. Максимович, М. Погодін довели, що українська мова самостійна, добре розвинена мова. Після сумнозвісного циркуляра Валуєва 1863 р., у якому стверджувалося, що «никакого малоросійського языка не было, и быть не может» і тому подібних документів розвиток українського ораторства загальмувався. Не кращим було становище і в Західній Україні. Майже вся інтелігенція в Галичині вживала вдома польську мову. Проте життя висувало й непересічні особистості, які продемонстрували пробудження українського риторичного слова.

Г. Яхимович, видатний церковний та політичний оратор першої половини XIX ст., професор богослов'я, львівський митрополит, посол до Віденського парламенту, один із засновників Головної Руської Ради у Львові (1848). М. Грушевський, провідний діяч держави та національної освіти, вчений та публіцист. Відомий як політичний оратор, який заслужено вважається одним із батьків української нації. Відомим вченим-лектором та публіцистом був М. Драгоманов, громадський діяч, один із батьків української національної ідеї.

Красне слово Т. Г. Шевченка – взірць ораторського мистецтва. Американський славіст Григорій Грабович у праці «Шевченко як міфотворець» пропонує аналіз творів Кобзаря не за тематично-проблемним методом, а за різними формальними способами подання. З головні типи: 1) риторичні, пророчі, «політичні» чи «ідеологічні» вірші, як «Посланіє» («І мертвим, і живим, і ненародженим...»), «Кавказ», переробки й наслідування старозавітних пророків; 2) «ліричні», або «сповідальні» вірші, здебільшого короткі, написані у період заслання; 3) оповідні поезії, котрі, зазвичай, довші, хоча серед них трапляються і такі, як «Русалка» – балада на 62 рядки, поема «Катерина», «Гайдамаки», «Відьма», «Княжна», «Невольник», «Москалева криниця», «Титарівна», «Неофіти», «Марія»...

Тема 4. Усне ділове спілкування

Мовленнєвий етикет українського народу. Етикет – встановлені норми поведінки і правила ввічливості у певному товаристві. Мовний етикет – система

стандартних словесних формул, уживаних у ситуаціях, що безліч разів повторюються у повсякденні.

Вислови етноетикету. Язичницька обрядовість. Загальнолюдські морально-етичні вартості. Етно-психологічні особливості етикетних висловів українського народу. Етнічні риси мовленнєвої поведінки. Словесні формули ввічливості в системі українського мовленнєвого етикету. Етикетні вислови – лексично обмежене коло слів. Різновиди мовленнєвого етикету: звертання, вітання, знайомство, запрошення, прохання, порада, згода, відмова, вибачення, сумнів, втішання, співчуття, комплімент, зауваження, вдячність, побажання, прощання.

Суржик. Причини порушення мовного етикету: недостатні знання етикетних норм; небажання їх дотримуватися.

Тональності спілкування. Висока функціонує у сфері формальних структур (урочисті заходи, дипломатичні прийняття); нейтральна функціонує у сфері офіційних установ; звичайна забезпечує спілкування під час офіційних зустрічей, але у випадках, наближених до побутового спілкування; фамільярна забезпечує спілкування на побутовому рівні; вульгарна спостерігається у соціально-неконтрольованих ситуаціях.

Мова – система засобів спілкування, яка існує в свідомості носіїв. Мовлення – реалізація засобів мови конкретними людьми в конкретних актах спілкування. Спілкування – один із виявів соціальної взаємодії, в основі якого лежить обмін думками, почуттями з метою інформування. Різновиди спілкування: вербальне і невербальне, усне й письмове, міжособистісне і масове, монологічне, діалогічне, полілогічне, приватне й офіційне, інформативне й неінформативне нормативне і ненормативне, етикетне й неетикетне та ін.

Техніка спілкування – сукупність стандартів культурної поведінки, етичних норм у послуговуванні вербальними і невербальними засобами комунікативної взаємодії. Вимоги до усного ділового спілкування: точність у формулюванні думки, не двозначність; логічність; стислість; відповідність між змістом і мовними засобами; відповідність між мовними засобами та стилем викладу; вживання сталих словосполучень; різноманітність мовних засобів; доречність; виразність дикції; відповідність інтонації мовленнєвій ситуації.

Культура мови – володіння нормами літературної мови, вміння користуватись її виразовими засобами в різних умовах спілкування відповідно до мети і змісту мовлення. Словниковий запас людини.

Вимоги до складу лексики в мові службової особи: відсутність елементів просторіччя, уникання елементів професійного жаргону, багатство лексики нейтральної, загальнолітературної, володіння формулами ввічливості, правильне й доречне використання вставних слів.

Телефонна розмова. Компоненти службової телефонної розмови: момент встановлення зв'язку; виклад справи; заключні слова.

Публічний виступ. Жанри публічних виступів: доповідь; політична доповідь; звітна доповідь; ділова доповідь; промова; мітингова промова; агітаційна промова; ювілейна промова.

Вимоги до доповіді: теоретична обґрунтованість, наведення переконливих прикладів, власне бачення проблеми. План доповіді містить: вступ; основний текст; висновки.

Вимоги до мови оратора: точність формулювань, стислість, доречність, доступність, виразність, інтонація.

Тема 5. Практичні аспекти риторики

Етапи підготовки промови: вибір теми – складання плану – збирання матеріалу – запис промови – розмітка тексту знаками партитури – тренування. Чинники успіху теми: основні інтереси аудиторії, новизна теми.

Різновиди плану: простий, складний і цитатний. Простий план – це низка непоширених речень. Складний план – це поширення простого плану шляхом розгалуження основних питань. Цитатний план – план, у якому замість непоширених речень вживаються цитати, які конденсують суть питання.

Збирання матеріалу. Матеріал з власного життя: власні думки, спостереження. Матеріал, що містить чужий досвід: книги, журнали, газети.

Типи підготовки до публічного виступу: написання повного тексту промови; запис головних положень (тез та аргументів); виголошення промови експромтом.

Шляхи виголошення промови: читання за рукописом; виголошення напам'ять; виголошення з опорою на текст. Запис головних положень: 1) перші та останні фрази промови; 2) формулювання тез та аргументів; 3) цитати й цифровий матеріал.

Джерела знаходження матеріалу. Етапи роботи з літературою.

Диспозиція – розділ риторики, який вивчає структуру ораторської промови. Структура промова: 1. Вступ. 2. Головна частина. 3. Завершення. Вступ до промови – це встановлення контакту з аудиторією. Найпоширеніші прийоми у вступі: привертання уваги аудиторії; «початок здалеку»; «несподіваний вступ», цитата, яскравий приклад, комплімент, проблемне запитання. Мета головної частини – обґрунтування тез оратора. Шляхи подання матеріалу: природний; штучний. Природний шлях характеризується найменшим втручанням оратора у виклад. Штучний характеризується ієрархічністю, коли оратор сам впорядковував певний матеріал. Штучний шлях реалізується такими способами: дедуктивним; індуктивним. Мета завершення промови – закріплення оратором своїх положень у свідомості аудиторії. Найпоширеніші прийоми: формулювання висновків; апелювання, цитата, ілюстрація, подяка аудиторії.

Логіка та емоції в промові. Логіка як метод переконання аудиторії. Методи – індукція та дедукція. Індукція – хід думки від часткового до загального. Дедукція – хід думки від загального до часткового. Логіка – наука про форми та засоби висловлення думки. Логос – слово, зміст, основа, наука. Закони логіки: закон тотожності (всяка суть збігається сама із собою); закон протиріччя (жодне судження не може бути водночас істинним і помилковим); закон виключеного третього (істинним може бути або вислів, або його заперечення); закон достатньої підстави (будь-яке судження має бути належним чином обґрунтоване).

Ораторські прийоми у літературній мові. Лексичний рівень тексту. Словниковий запас людини. Культура мови оратора.

Найпоширеніші мовні помилки, яких слід уникати ораторові: неправильний наголос; неправильна вимова окремих звуків; невміння розрізняти окремі морфеми у слові; тавтологія (повторення однокореневих слів); використання плеоназмів (слів одного значення); слова-паразити; підміна тези (побудова виступу на неправильних поглядах); неврахування полісемії слова; об'єднання неспіввідносних понять;

нерозрізнення об'єктів дії, визначене невмінням правильно побудувати речення чи встановити зв'язок між реченнями.

Троп – вживання слова чи виразу в переносному, образному значенні. Порівняння – зіставлення одного предмета з іншим на основі їх спільної ознаки. Епітет – образно визначає річ, людину чи дію, виокремлюючи найхарактернішу якість. Метафора – перенесення значення слова за принципом подібності. Аллегорія – зображення абстрактного поняття чи явища через конкретний образ. Синекдоха – перенесення значення з одного слова на інше на основі кількісних відношень. Гіпербола – художнє перебільшення. Літота – художнє зменшування. Евфемізм – заміна священних, стилістично неприйнятних для якоїсь групи слів описовими синонімічними словами. Амфіболія – троп, у якому спостерігається гра непроясненим значенням слова. Асиндетон – передає статичність зображуваного явища, описуючи його з різних боків або його внутрішню динаміку. Синтаксичний паралелізм – повторення однакової структури речень. Хіазм – порядок слів, при якому спостерігається синтаксичне «перехрещення» на зразок літери Х. Риторичні питання – питання, відповідь на які вже закладено в самому питанні. Антитеза – протиставлення антагоністичних явищ. Каламбур – гра омонімією слова. Парадокс – неочікуване судження, що розходить з логікою попереднього тексту. Епістрофа – риторична фігура, що складається з повторення одного і того ж слова чи звороту. Ремінісценція – відгомін добре відомого тексту. Метонімія – метафоричний троп, основу якого складає заміна одних назв іншими на ґрунті асоціації за суміжністю їх значень. Параномазія – стилістична фігура, що виникає на каламбурному зближенні близьких за звучанням, але різних за змістом слів. Риторичне звертання – фігура античної риторики, що виражає не лише власне звертання, а й ставлення мовця до ситуації спілкування. Риторичний оклик – фігура, що виражає захоплення. Риторичні порівняння – фігури, в яких мовне зображення особи, предмету, явища чи дії передається через найхарактерніші ознаки, властиві для інших предметів чи осіб. Персоніфікація, уособлення – різновид метафори, в якому ознаки істоти переносяться на неістот. Іронія – різновид антифразису, в якому з метою прихованого глузування вживається слово з позитивним значенням. Тавтологія – стилістична фігура, яка утворюється в результаті повтору тих самих споріднених слів. Мейозис – протилежна гіперболі

фігура, суть якої полягає у применшенні ознак предмета. Парцеляція – прийом стилістичного синтаксису, що полягає в розчленуванні цілісної змістовно-синтаксичної структури на окремі речення. Еліпс – риторична фігура, що характеризується відсутністю одного чи обидвох головних членів речення, але вони легко компенсуються контекстом. Період – риторична фігура, в якій цілісна, завершена думка подається в ускладненому реченні, багаточленному складному реченні або кількох окремих реченнях.

Теми і плани семінарських занять

Тема 1. Риторика як предмет. Закони і жанри риторики (2 год.)

1. Предмет і основні завдання риторики. Основні поняття риторики.
2. Вимоги до вживання слова в управлінській сфері.
3. Ораторські вміння і навички у контексті професійної діяльності менеджера.
4. Закони риторики:
 - 4.1. Концептуальний.
 - 4.2. Моделювання аудиторії.
 - 4.3. Стратегічний.
 - 4.4. Тактичний.
 - 4.5. Мовленнєвий.
 - 4.6. Ефективної комунікації.
5. Жанри риторики:
 - 5.1. Академічний.
 - 5.2. Соціально-побутовий.
 - 5.3. Лекційно-агітаційний.
 - 5.4. Дипломатичний.
 - 5.5. Рекламний.
 - 5.6. Військовий.

Теми рефератів

1. Риторика як наука.
2. Ораторське мистецтво у професійній підготовці менеджера.
3. Місце ораторського мистецтва в житті суспільства.

Терміни для словника

Промова. Стиль і виклад промови. Культура і техніка мовлення. Особистість промовця. Риторичний трикутник: оратор, аудиторія, промова.

Закони риторики. Концепція. Аргументація і активізація мислення. Інтонація; тембр голосу; темп мовлення; дикція. Комунікативна культура. Ознаки аудиторії: індивідуально-особистісні, соціально-демографічні, соціально-психологічні.

Тема 2. Ораторське мистецтво у Стародавньому світі:

- у Стародавньому Єгипті;
- у Стародавній Індії;
- у Стародавньому Китаї (Конфуцій);
- у Стародавній Греції (Аристотель, Сократ, Платон);
- у Стародавньому Римі (Цицерон).

2. Проведення ділових ігор: мій перший рекорд; виїзд на міжнародні змагання (на вибір).

3. Написання короткої промови на одну із запропонованих тем:

«Слово – зброя. Як усяку зброю, його треба чистити й доглядати» (М. Рильський); «Чудова думка втрачає всю свою цінність, якщо вона погано висловлена» (Вольтер); «Скажи будь-що, щоб я тебе побачив» (Сократ); «О, слів жорстока і солодка влада!» (Б. Олійник).

Теми рефератів

Мовленнєві вміння промовця.

Критерії культури мови управлінця.

Терміни для словника

Ритуалізм. Побудова промови. Ораторські прийоми. Повчання.

Ораторські традиції. Евристика. Софістика. Декламації.

Тема 3. Ораторське мистецтво в Україні (2 год.)

1. Витоки давньоукраїнського красномовства (Київська Русь).

2. Українське красномовство у XIII-XVII ст. Київська школа риторики XVII-XVIII ст.

3. Українське риторичне слово за часів панування Російської та Австро-Угорської імперії.

4. Красне слово Т. Г. Шевченка – взірць ораторського мистецтва.

Теми рефератів

Вплив ритора на аудиторію.

Витоки давньоукраїнського красномовства.

Терміни для словника

Псалми. Притчі. Проповіді. Послання. Міфологічне сприйняття. Світосприймання. Пафос. Фольклор.

Тема 4. Формування риторичної культури особистості (2 год.)

1. Функція ораторства у сучасному світі.
2. Формування риторичних умінь та навичок менеджера.
3. Виголошення короткої промови на одну із запропонованих тем:
«Традиції і звичаї – духовна спадщина українського народу». «Мова моя українська». «Що означає бути сучасним». «Різдвяне свято». «Великодні свята».

Теми рефератів

Риторична культура особистості менеджера.

Функція ораторства у сучасному світі.

Мовленнєві вимоги до професійного оратора.

Терміни для словника

Риторичні навички оратора. Мовленнєвий процес. Етика оратора. Тактовність оратора. Культура мислення оратора. Майстерність промови. Стилiстичні ознаки промови. Вербальний контакт риторика.

Тема 5. Усне ділове спілкування (2 год)

1. Мовленнєвий етикет українського народу.
2. Словесні формули ввічливості в системі українського мовленнєвого етикету: звертання, вітання, прощання, вибачення, прохання, подяка, побажання.
3. Загальні вимоги до усного спілкування.
4. Виголошення короткої промови на одну із запропонованих тем:
«Чим мені близька музика». «Релігія в житті людини». «Що таке престижна професія». «Україна багата на таланти». «Що означає бути інтелігентною

Теми рефератів

Види жестів при спілкуванні.

Основи виразного читання.

Терміни для словника

Етикет. Мовний етикет. Етноетикет. Язичницька обрядовість. Етно-психологічні особливості. Етикетні формули. Суржик. Тональності спілкування. Спілкування. Техніка спілкування. Культура мови.

Тема 5. Усне ділове спілкування (2 год.)

1. Культура спілкування як умова формування особистості майбутнього управлінця.
2. Телефонна розмова менеджера.
3. Публічний виступ.
4. Виголошення короткої промови на одну із запропонованих тем:
«Що означає бути моральним». «Які цінності притаманні професійному фахівцеві». «Чи знаємо ми свою національну культуру». «Є така професія...»
5. Написання повідомлення про актуальні події у спорті упродовж місяця.

Терміни для словника

Публічний виступ. Жанри публічних виступів. Темп мовлення. Вибіркове слухання. Реакція аудиторії. Гнучкість ораторського виступу. Контакт з аудиторією.

Тема 6. Норми української літературної вимови (2 год.)

1. Типові помилки при вимові голосних звуків («акання», «укання»). Чергування О та Е з І. Звуки Г та Ґ. Українські звуки ДЖ та ДЗ. Два звукові значення літери В. Тверда вимова звука Р наприкінці слова та складу. Українські приголосні перед Е та Й. Шиплячі приголосні. Вимова звука Ч в українській та російській мовах.
2. Написання і виголошення короткої промови на одну із запропонованих тем:
«Як оптимізувати навчання у виші?» «Як працює сучасний тренер?» «Як відчувати себе щасливим?» «Мої роздуми про милосердя». «Як провести дозвілля з користю для здоров'я?»
3. Написання і відтворення усно вітального адресу з нагоди 100-річчя заснування музею видатного культурного діяча.

4. Ділова гра: моє тренування.

Теми рефератів

1. Вимоги до менеджера на сучасному етапі.
2. Культура мови управлінця.

Терміни для словника

Словозміна. Діалект. Говір. Орфоепія.

Тема 7. Практичні аспекти риторики (2 год.)

1. Методика та етапи підготовки промови.
2. Логіка та емоції в промові.
3. Виголошення короткої промови на одну із запропонованих тем:

«Мрію я словами відмикати людські серця...» (Л. Забашта). «Література у житті молоді людини». «Що Ви знаєте про архітектуру рідного міста?» «Любити треба вміти». «Чи зможе краса врятувати світ?» «Які ми – сучасні студенти».

Теми рефератів

1. Головні передумови успіху публічного виступу.
2. Риторична етика управлінця.

Терміни для словника

Диспозиція. Структура промова. Шляхи подання матеріалу: природний; штучний. Індукція. Дедукція. Логіка. Логос. Закони логіки: закон тотожності, закон протиріччя, закон виключеного третього, закон достатньої підстави.

Тема 7. Практичні аспекти риторики (2 год.)

1. Ораторські прийоми у літературній мові.
2. Ділова гра: я на змаганні.
3. Виголошення короткої промови на одну із запропонованих тем:

«Рушник в українських обрядах та звичаях». «Мій життєвий вибір». «Що забезпечує душевну гармонію і щастя?» «Перлина в духовному набутку української нації – українська народна пісня». «Що нам заважає вчитися?»

Теми рефератів

1. Риторична етика.

2. Емоційність як важливий засіб виразності оратора.

Терміни для словника

Троп. Порівняння. Епітет. Метафора. Уособлення. Персоніфікація. Аллегорія. Метонімія. Синекдоха. Гіпербола. Літота. Евфемізм. Амфіболія. Асиндетон. Синтаксичний паралелізм. Хіазм. Антитеза. Каламбур. Парадокс. Епістрофа. Ремінісценція. Параномазія. Риторичне звертання. Риторичний оклик. Риторичні порівняння. Іронія. Гіпербола. Мейози. Парцеляція. Еліпс. Період.

4. Порядок оцінювання результатів навчання

Форма навчання / Теми занять	Поточне оцінювання			Залікова оцінка	Підсумкова оцінка
	Разом	Семінарські заняття	Самостійна робота		
Денна форма навчання	100	70	30	100	100*
Тема 1.	100	0-10	0-4	100	100*
Тема 2.		0-10	0-4		
Тема 3.		0-10	0-4		
Тема 4.		0-10	0-4		
Тема 5.		0-10	0-6		
Тема 6.		0-10	0-4		
Тема 7.		0-10	0-4		
			0-2		
Заочна форма навчання	50	20	30	50	100
Тема 1.	50	0-10	30	50	100
Тема 2.		0-10			

* - розраховується як середньоарифметичне значення кількості балів поточного оцінювання та заліку

5. Форма підсумкового контролю успішності навчання – залік

Формування програмних компетентностей

Постреквізити:

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти мають досягти таких результатів навчання:

1) загальні компетентності:

ЗК 6. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК 7. Здатність спілкуватися іноземною мовою.

2) фахові компетентності:

СК 11. Здатність створювати та організовувати ефективні комунікації в процесі управління.

СК 15. Здатність формувати та демонструвати лідерські якості та поведінкові навички.

Програмні результати навчання:

ПРН 2. Зберігати моральні, культурні, наукові цінності та примножувати досягнення суспільства, використовувати різні види та форми рухової активності для ведення здорового способу життя.

ПРН 13. Спілкуватись в усній та письмовій формі державною та іноземною мовами.